

Oever

Najaar 2010 - nr 60

Vereniging "De Oeverlanden Blijven!"

De Oeverlanden is een onbedoeld stukje nieuwe natuur dat zich sinds de jaren zestig ontwikkeld heeft op een vergeten plek ingeklemd tussen de gehele noordoever van de Nieuwe Meer en de snelweg A4 naar Schiphol.

Uit de actiegroep die het terrein in de jaren tachtig voor stadsontwikkeling behoed heeft, is de Vereniging "De Oeverlanden Blijven!" voortgekomen die het gebied thans met steun van vrijwilligers en in samenwerking met het stadsdeel Nieuw-West op traditioneel-ecologische grondslag beheert.

Blijvende betrokkenheid bij het gebied zal ook in de komende jaren nodig zijn om aantasting van het gebied te voorkomen, en de natuurwaarden te behouden dan wel te versterken.

Colofon

- De *Oever* is het ledenblad van de vereniging "De Oeverlanden Blijven" (VDOB!) en verschijnt twee maal per jaar. Leden ontvangen tevens een kalender; nabestellen door € 3,50 over te maken.
- Nieuwe leden kunnen zich aanmelden door (minimaal) € 8,- te storten op gironummer 4068809 van "De Oeverlanden Blijven!" te Amsterdam, o.v.v. 'nieuw lid'. Vermeld a.u.b. bij uw overschrijving ook uw adres.
- Aan dit nummer werkten mee: Floor van der Vliet, Han Stricker, Ria Beerlage, Marion Müller en Hans Bootsma (redactie)
- Kopij voor de *Oever* kunt u, na overleg met het bestuur, sturen naar redactie@oeverlanden.nl

Natuur- en Milieu Educatiecentrum De Waterkant

aan het begin van het Anton Schleperpad bij de Nieuwe Meer is doorgaans tijdens de vrijwilligersdagen op dinsdag en woensdag tussen 11.00 uur en 16.00 uur geopend. U kunt eventueel bellen als u langs wilt komen: 020-669 19 63.

De Waterkant is tevens het startpunt voor excursies, educatieve programma's voor scholen en de Natuurclub.

Adressen

Ledenadministratie:

Jacob van Lennepkade 109-d, 1054 ZJ Amsterdam

- **Bestuur** (email: bestuur@oeverlanden.nl)

Tello Neckheim, voorzitter

Daphne de Wijs, vice-voorzitter

Chris Arntzen, Nico Jansen, Liesbeth Stricker

Ria Beerlage, penningmeester en ledenadministratie

Hans Bootsma, redacteur *Oever*

- **Medewerkers**

PR-contacten en excursies, JanKees van Dijk, tel 020-6171915

Webmaster, Ben Bolscher: webmaster@oeverlanden.nl

Coördinator beheervrijwilligers, Rein Cremer, tel 020-6934480

Natuurclub, Sabine Kuijper, natuurclub@oeverlanden.nl

Natuureducatie, Geert van Griethuysen, Stichting Veldstudie,

Hei- en Boeicopseweg 143, 4126 RH Hei- en Boeicop,

tel: 0347-342085, natuureducatie@oeverlanden.nl

Coördinator natuureducatie: David Geurds, tel 06-41892490,

whereisdavid10@hotmail.com

Druk:

De Appelbloesem Pers, Amsterdam

Oplage: 1150

In dit nummer:

- 3 Bijenorchis ontvreemd
- 4 Vleermuisbunker
- 7 Noord-Hollandse Natuurdag
- 8 Voortgang zaak koudewinning
- 11 Boeken
- 12 Jaagpad

Bij de voorplaat:

Binnenkort weer te zien: kale knotwilgen rond de Chris Arntzenpoel langs het Anton Schleperpad, vlakbij de ingang van de Waterkant.

foto: Yigal Boegborn

Opsporing verzocht

Alles van waarde is weerloos! Weer is een mooi exemplaar van de bijenorchis uit ons gebied ontvreemd. Ergens in het graasgebied stond een exemplaar dat kleiner was dan die drie jaar geleden uitgegraven werd, maar met veel meer bloemen. Lange tijd hadden we de hoop dat deze toch onopgemerkt zou blijven, en in ieder geval het vele stoffijne zaad eens goed door de Oeverlanden zou verspreiden, maar opnieuw troffen we op een dag een ondiep kuiltje aan. Niet geheel onmogelijk is dat de plant vorig jaar kleiner was, onopgemerkt is gebleven en zich toen hopelijk toch heeft kunnen uitzaaien.

Wat is dat toch dat mensen een bloem mooi vinden, haar bijzonderheid begrijpen, en dit toch verwoesten en de natuur van een waardevolle plant beroven? Handelaren die alleen maar aan geld denken? Tuiniers die zich niet kunnen bedwingen? Ook op enkele andere plekken was het raak, en verdwenen een aantal rietorchissen. Gelukkig hebben ze hier en daar uitbundig gebloeid.

Floristische ontwikkelingen

Maar er zijn ook vrolijker zaken te melden: hoewel in de Oeverlanden maar liefst een dikke vijfhonderd plantensoorten te vinden zijn, kunnen we nog er nog elk jaar een aantal bijschrijven op de inventarisatielijst. De laatste twee jaar wel een stuk of vijftien, bijvoorbeeld knopige ooievaarsbek, muskuskruid, bosrank, brem, draadereprijs en citroenmelisse; een aantal hiervan kunnen heel goed blijvertjes zijn. Vorig jaar gele schijnpapaver en kruipend zenegroen. Vaak lijken het verwilderde tuinplanten, die elders in Nederland of in het nabije buitenland in het wild voorkomen. De laatste staan meestal al wel op de Standaardlijst van de Nederlandse flora omdat ze elders al eerder regelmatig verwilderden en dan standhielden. Heet van de naald: de zeer giftige waterscheerling, een redelijk gewone, maar wel karakteristieke soort voor waterkanten, heeft onze flora weer wat completer gemaakt.

Misschien wel interessanter is dat allerlei wat 'leukere' soorten een uitbreiding te zien geven. Naast de bedreiging van sommige vegetaties door verruiging door braam en rimpelroos, zijn er ook toenames te constateren van onder andere groot springzaad, ruig klokje, knoopkruid, blauw glidkruid, kruipend stalkruid, en veel veldhondstong, naast de al eerder aan een opmars begonnen beemdoeivaarsbek en marjolein, en natuurlijk de welriekende agrimonie. Mogelijk het begin van een mooie ontwikkeling zou de op meerdere plekken voorzichtig verschijnende echte koekoeksbloem kunnen zijn. Vroeger was dit een algemene plant, die vochtige weilanden in mei, juni van een roze gloed voorzag. Voorwaar, het gaat niet slecht met de flora in de Oeverlanden. Van een aantal soorten kan gezegd worden dat deze vooral hun kans grijpen op gedeelten die regelmatig gemaaid worden.

Weer andere soorten hebben mogelijk baat bij het graasgedrag van de in 2004 geïntroduceerde Schotse hooglanders, naast soorten die door zaadverspreiding via de vacht een direct voordeel hebben. Uitgezette grazers beginnen pas na een jaar of vier, vijf meer vaste graaspatronen te ontwikkelen. Na die tijd neemt de kans toe dat meer bijzondere planten een kans krijgen. Al kan de toename van die planten ook haar oorzaak vinden in een geleidelijke, natuurlijke tendens tot verfijning. Binnen de natuurwereld woedt nog altijd een discussie over de wenselijkheid van het introduceren van grote grazers voor flora en fauna. Het blijft jammer dat al het riet in het Centrale Rietland langs het Anton Schleperspad verdwenen is. Ook het fluitekruid is in het graasgebied grotendeels verdwenen. Anderzijds is er minder vraat aan boombasten dan in de eerste twee jaar en is in sommige bosvegetaties de gewone berenklaauw weer verschenen.

Vleermuistunnel wacht nog op bezetting

De bouw van de nieuwe Waterkant, die begin 2006 gereed kwam, haalde het depotterrein flink overhoop, maar schiep tegelijkertijd mogelijkheden voor herinrichting. Deze werden ondermeer benut door de bouw van een overwinteringsverblijf voor vleermuizen. Omdat deze tunnel van een flinke isolerende grondlaag voorzien moest worden, kon bovenop de tunnel een bloemrijke begroëing tot ontwikkeling gebracht worden, aantrekkelijk voor insect en mens. Daarover in de volgende Oever. Dit keer een interview met vleermuisdeskundige Floor van der Vliet over de binnenkant.

Regelmatig komt Floor van der Vliet, trouwens al een behoorlijk aantal jaren lid van de vereniging, de eind 2005 op het depotterrein verzezen vleermuistunnel inspecteren.

Nog altijd geen vleermuizen, hè? ‘Nee, daar is nou eenmaal niets van te zeggen. Verder is het een kwestie van geduld, het kan lang duren voordat vleermuizen een ruimte ontdekken en er ook gebruik van gaan maken. Er zijn al heel wat van die overwinteringskelders aangelegd, sommige vrijwel identiek aan de kelder bij de Waterkant, opgebouwd uit dezelfde duiker-elementen. Op sommige plaatsen verschenen al kort na aanleg vleermuizen en is er inmiddels een overwinteringspopulatie van tientallen vleermuizen, bij andere is er na vele jaren nog geen succes, hoewel de omstandigheden binnen goed zijn.’

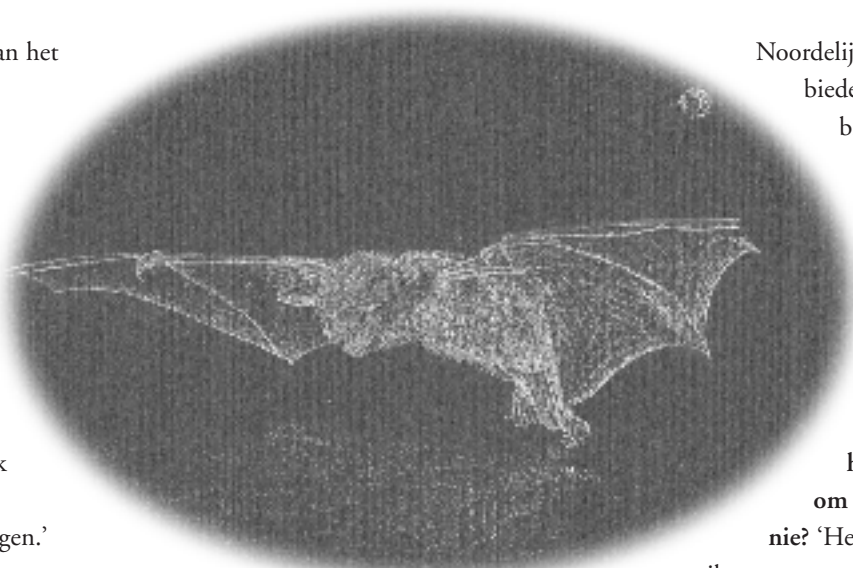
Je was net bezig met het aanbrengen van blokken met lijm in de tunnel. Het is niet zo dat sommige soorten genoeg hebben aan de betonnen binnenwand? ‘Het aankleden met stukken gaas en cellenbeton is bedoeld om de hang- en schuilmogelijkheden te verbeteren, hoe meer hoe beter. Vandaar dat als ik uit het grofvuil weer wat materiaal heb gevist, ik buiten de winterperiode eens langskom om die in de kelder te bevestigen. Alle soorten die in aanmerking komen als

overwinteraars in de kelder, kruipen graag in spleten weg of hebben profijt van de verbeterde hangmogelijkheden aan de toch vrij gladde betonwanden. Omdat ze soortspecifiek jachtgedrag en voedselkeuze hebben, ‘bijten’ ze elkaar niet.’

Vleermuistunnels worden meestal vanuit de gedachte gebouwd dat vleermuizen door moderne bouwmethoden gebrek hebben aan schuilplekken? ‘Voor algemene gebouwbewonende soorten is er nog wel plek in een stad als Amsterdam. De laatste decennia is er sprake van een stabilisatie van aantallen, en bij redelijk wat soorten mogelijk een toename. In Amsterdam is naar mijn mening niet het aanbod van schuilplaatsen de beperkende factor, voor gebouwbewonende soorten zijn er juist heel veel mogelijkheden, maar eerder het voedselaanbod. Daarentegen zijn er van ondoordachte winterverblijven, die minder algemene soorten kunnen aantrekken, maar weinig. En het is natuurlijk leuk om zoiets te hebben in een gebied waar veel werk

wordt gemaakt van het ontwikkelen van natuurwaarden zoals de Oeverlanden. Met de Nieuwe Meer erbij en aan de overkant het Amsterdamse Bos is het ook een kansrijke plek om zo'n winterverblijf aan te leggen.'

Alle vleermuissoorten zijn wettelijk beschermde dieren; negen van de kleine twintig soorten die in Nederland voorkomen, staan ook nog op de rode lijst. Vleermuizen zijn ook nuttig omdat ze flinke hoeveelheden insecten wegvangen die anders mogelijk tot een plaag zouden uitgroeien. Een vleermuis eet per nacht een kwart tot een derde van zijn lichaamsgewicht aan insecten. Er zijn geen andere dieren die zoveel nachtinsecten eten.

In 2005 polste de al tientallen jaren in de Oeverlanden actieve Chris Arntzen Floor van der Vliet over zijn plan om van van de duikerelementen tussen de Waterkant en de materiaalloods, die op dat moment, in groepjes naast elkaar geplaatst, als een soort opslag-hokken dienst deden, een vleermuiswinterverblijf te maken. De duikerelementen moesten toch van hun plaats vanwege de nieuwbouw van de Waterkant. 'Ik heb toen voorgesteld de elementen tot een zo lang mogelijke tunnel te bouwen, en er bewust van te zijn dat zo'n onderaards winterverblijf voor soorten als watervleermuis, meervleermuis en grootoorvleermuis geschikt is, maar dat er praktisch nooit de algemenere soorten gewone dwergvleermuis, ruige dwergvleermuis en laatvlieger in worden aangetroffen'. Het zijn ook deze zes soorten die de laatste tijd in en rond Amsterdam zijn aangetroffen.

Welke soorten maken hierbij de meeste kans?

'De verwachting voor de watervleermuis is het meest reëel; die zit al in de omgeving, jaagt boven de Nieuwe Meer en heeft een kolonie bij de Sloterweg. De meervleermuis jaagt ook zo nu en dan boven de Nieuwe Meer. De grootoorvleermuis is niet bekend uit deze regio, maar het Amsterdamse Bos en trouwens ook de

Noordelijke Oeverlanden bieden kansen als biotoop. Heel misschien kan de baardvleermuis ooit aangetroffen worden.'

Gaat het bij die watervleermuizen in het Reigerbos om een grote kolonie? 'Het gaat voor zover ik nu weet om een vrij kleine

kolonie, een stuk of dertig dieren, een aantal jongen meegerekend, want ik vermoed dat het een kraamkolonie is, dus een groep vrouwtjes met jongen. Vorig jaar heb ik de kolonieboom ontdekt; daar zaten ze een groot deel van de zomer en dit jaar weer. Dat is zeldzaam, meestal verhuizen ze binnen een seizoen regelmatig en gebruiken niet vaak meerdere jaren dezelfde boom. Ik ben het bosje een paar keer doorgelopen: er zijn wel meer holle bomen maar niet veel, de vleermuizen hebben dus niet veel keus en zitten vermoedelijk daarom op dezelfde plek. Ze kruisen de Sloterweg na het uitvliegen op vrij grote hoogte, gevaar aangereden te worden lopen ze dus niet. Ze moeten al zeker tien jaar in het bosje zitten, want in 1998 was de vliegroute die ze richting Sloterplas volgen, al ontdekt.'

Wat is de ecologische betekenis van een bunker als de onze? 'De meervleermuis is Europees gezien inderdaad een plaatselijke voorkomende, zeldzame soort (gebonden aan water dus in het buitenland bij meren en rivieren), maar in laag-Nederland relatief talrijk. En vleermuizen vertonen trekgedrag, hun overwinteringsplaats kan op afstand liggen van waar ze in de zomer leven, tot wel honderden kilometers. Zoals Friese meervleermuizen die in de Limburgse kalksteengroeven trekken. Vanwege de zeer strikte bescherming van de meervleermuis is het zinnig om speciale maatregelen te nemen, zoals het creëren van overwinteringsplaatsen.'

Hoe zijn in het algemeen de omstandigheden voor vleermuizen in de Oeverlanden? 'De Oeverlanden ontwikkelen zich als vleermuisbiotoop naar mijn inschatting goed. Ook de omgeving heeft kwaliteiten, zoals blijkt uit de kolonie in het Reigerbos naast het Siegerpark. Dus de uitgangspositie is gunstig.

‘De ontwikkeling naast het Siegerpark is verbazingwekkend. Daar was een ecologische verbinding voorzien vanaf het Christoffel Plantijnpad naar de Oeverlanden, maar door het belang van kantorenbouw (blijkt financieel buitengewoon aantrekkelijk te zijn voor de gemeente) is die zone compleet geblokkeerd. Hoe dat mogelijk is, er stond en staat een duidelijke groene pijl in allerlei overheidsbeleidsstukken, snap ik niet. Ik begrijp ook niet dat de Amsterdamse stadsecologen dat hebben laten gebeuren. De watervleermuizen uit het Reigerbos gaan voorzover ik het onderzocht heb naar het noorden, tot voorbij de Sloterplas. Het is nu vanwege de A4 haast onmogelijk om naar de Oeverlanden te komen.

‘Het is wonderlijk dat daar kantoren worden gebouwd terwijl er al een enorme voorraad leegstaande kantooruimte is. Ook al worden zulke prestigieuze nieuwe panden in gebruik genomen, dan betekent het meestal dat elders ‘mindere’ kantoren leeg komen te staan. En het is natuurlijk bedroevend dat het Siegerpark en het Reigerbos als een soort snipper overblijven en de aangrenzende landjes van de manege worden volgebouwd.’

In deze bunker is aan de voorkant een opening gemaakt in de vorm van een soort brievenbus; ik had ook gehoord over vleermuizen die het liefst direct naar binnen vliegen? ‘Je moet bij zo’n betonnen verblijf mikken op de winter, in de zomer zitten vleermuizen graag warm en droog en op hoogte. In het geval van een winterverblijf moet er binnen een hoge luchtvochtigheid zijn

en een temperatuur boven het vriespunt, maar ook niet te hoog. Vandaar dat de invliegopening klein is gehouden; zo’n kleine opening is voor geen enkele soort een bezwaar, ze kruipen wel naar binnen.’

Hoe is het klimaat nu in de vlinderburcht; blijkt de isolerende laag genoeg te zijn? ‘De klimaatvoorwaarden in de kelder zijn goed, ik vind hem in het voorgedeelte wat aan de natte kant maar in vergelijkbare ruimtes kom ik overwinterende vleermuizen tegen. De thermo-hygrometer staat op de grond. Als de temperatuur daar tot bij het vriespunt is gezakt kan het nog best dat bij het plafond of in nissen het een aantal graden warmer is. Vandaar hoe groter de ruimte hoe beter, dan is er grotere kans dat vleermuizen steeds binnen die ruimte een geschikte overwinteringsplek kunnen vinden.’

Dus in de zomer verblijven ze op heel andere plekken? ‘Ja, inderdaad. Watervleermuiskolonies worden altijd in holle bomen gevonden. Soorten als de gewone dwergvleermuis en de laatvlieger zijn strikt gebouwbezonend. De grootoorvleermuis kan zowel in een holle boom als in een gebouwschuilplaats zitten. Verder staat de ruige dwergvleermuis als boombewonend bekend, zijn de weinige kolonies die tot nu toe in Nederland zijn gevonden in huizen gevestigd, en vind ik in Amsterdam in de zomer en vooral nazomer veel verblijfplaatsen van individuen of groepjes in huizen, bijvoorbeeld in luchtkokers en spouwmuren.’

Zou het niet mogelijk zijn de temperatuur enkele graden hoger te maken door een klein verwarmings-

De vleermuisbunker in wintertooi. Het geheel is 18 meter lang waarvan een kleine 15 meter voor de vleermuizen bestemd is. De eigenlijke tunnel is een kleine 3 meter breed bij ruim 1,60 hoog. Links van de toegangsdeur is de brievenbusachtige opening te zien. *foto: Hans Bootsma*

element, misschien van energie voorzien door een windmolentje? ‘Verwarmen is volgens mij geen goed idee omdat overwinterende vleermuizen juist een koele omgeving zoeken, als het maar niet vriest. Een vleermuisverblijfplaats verwarmen doe je in de zomer. Dan zitten ze graag warm en droog. In Oostzaan zit een grote meervleermuizenkolonie in een dakopbouw waar de afvoer van warme lucht uit een winkelcentrum doorheen loopt. Maar in de winter gaat het om een plek die een gelijkmatige temperatuur heeft, vorstvrij en met hoge luchtvochtigheid. Zoals gezegd zijn de omstandigheden in deze kelder goed, nu maar afwachten of de vleermuizen willen komen.’

Ik las laatst dat er nog allerlei zaken rond het gedrag van vleermuizen nog onbekend zijn; het schijnt niet alleen maar een kwestie van zomerdagverblijven, winterslaapverblijven en kraamkamers te zijn, maar ook zouden er sociale verblijfsruimte te zijn voor met name jonge mannetjes. Verder schijnen ze ook ‘s winters af en toe te verkassen. Is hun gedrag in sommige opzichten nog altijd zo mysterieus als waarom ze bekend staan? ‘Het vermoeden is dat jonge vleermuizen door de oude worden meegenomen naar allerlei potentiële verblijfplaatsen. Het kan even duren voor een nieuwe verblijfplaats is ontdekt maar dan neemt het aantal vleermuizen doorgaans toe. Het klopt dat vleermuizen vaak van verblijfplaats wisselen. Ik heb daar zelf in bunkers in de duinen bij Zandvoort onderzoek naar gedaan. De aantallen veranderden wekelijks, waren het hoogst tijdens vorstperiodes, en namen daartussen af. Er was

ook een geleidelijke toename tot december, januari en dan weer een daling totdat eind maart alle vleermuizen vertrokken waren. Er is de afgelopen jaren geconstateerd dat watervleermuizen in de nazomer bij en in hun winterverblijven komen om die kennelijk te inspecteren. Ze weten afhankelijk van de temperatuur in elk geval in de winter precies op welke plek ze het best kunnen overwinteren.’

Maakt het nou uit voor de vestigingskansen van vleermuizen dat hier veel plantensoorten op de tunnel en in de depottuin groeien en bloeien? Want ik heb zelf m’n best gedaan om vooral ook nachtbloeiers hier gevestigd te krijgen. Teunisbloemen heb je natuurlijk al, maar ook heb ik nachtsilene uitgezaaid en kamperfoelie aangeplant. ‘De soorten die vooral in de kelder te verwachten zijn, foerageren boven water. Het kan natuurlijk nooit kwaad om met de vegetatieontwikkeling rekening met vleermuizen te houden. Vleermuissoorten die er nu nog niet zijn zouden in de toekomst kunnen komen. Maar heel belangrijk is wat het water aan insecten genereert, bijvoorbeeld muggen.’

Maar als hier ‘s nachts veel beestjes rondvliegen die als voedsel voor de vleermuizen dienen, dan komen ze hier vaker, en zullen ze toch ook eerder de binnenkant van de vleermuistunnel vinden? ‘Nee, zo werkt het niet. Ze zijn kieskeurig en gaan alleen af op de geschiktheid van de huisvesting waar ze hoe dan ook altijd wel op een dag achter komen.’

Hans Bootsma

11 December - Noord-Hollandse Natuurdag

Zaterdag 11 december van 10 tot 4 uur, organiseren Landschap Noord-Holland en andere organisaties op het gebied van flora en fauna alweer de zesde Noord-Hollandse Natuurdag, op de inmiddels bekende locatie in de Aristozalen naast station Sloterdijk.

Er worden maar liefst drie verspreidingsatlassen gepresenteerd: van de Noord-Hollandse broedvogels, de Noord-Hollandse amfibieën en reptielen, en de West-Friese vlinders. Met veel lezingen over vogels, maar ook andere onderwerpen, als amfibieën en reptielen, vlinders in West-Friesland, ruige dwergvleermuizen, de Noordzee, planten kijken in Noord-Holland en kleine mantelmeeuwen. Met bekende sprekers en onderzoekers als Cato te Hallers, Ton Denters en Kees Camphuysen. De dag wordt besloten met een prachtige film over weidevogels van Danny Ellinger.

Voorintekening op de atlassen van de Noord-Hollandse broedvogels en die van de reptielen en amfibieën is mogelijk; voor die van de vogels via de site www.vogelwerkgroepennh.nl. (€ 19,50 i.p.v. € 24,50).

De Nieuwe Meer, NUON, Rijnland en hoe het verder ging.

De procedures rond het koudewinningsproject in de Nieuwe Meer, dat kort en goed de leverantie van koude aan een gesloten centraal circulatiesysteem binnen de ZuidAs beoogt, lopen nog steeds. Al eerder verschenen artikelen over deze zaak, waarin de vereniging ook betrokken is (zie Oever 54, 56 en 57). De hydroloog Han Stricker, die namens de verschillende belanghebbenden rond het meer van het begin af aan een centrale rol heeft gespeeld bij de procedures, belicht de stand van zaken.

Bij het project wordt gebruik gemaakt van het meer voor onttrekking van liefst zo koel mogelijk water dat na gebruik weer teruggevoerd wordt, maar dan wel 7 tot 10 graden warmer. Vanaf de lancering in 2005 heeft het project weinig enthousiasme gewekt bij de belanghebbenden rond het meer. Men vreesde en vreest hernieuwde problemen met de giftige blauwalg en terugval van de ecologische ontwikkelingen binnen de natuurlijke oeverzones (diepte tot 4 meter) van het meer. Deze twee belangrijke punten vormen rechtstreeks de achterliggende redenen voor het steeds weer bezwaar maken tegen telkens weer versoepelde vergunningen door Rijnland ten aanzien van de koelwaterlozing van Nuon.

Eerste vergunning

Einde 2004 deed NUON een aanvraag bij Rijnland voor het mogen onttrekken van water uit het meer om hieruit koude te halen en het opgewarmde water weer te mogen lozen. Het ging om een jaarlijks volume van zes miljoen kubieke meter, ongeveer een derde van het meervolume, met de grootste onttrekking en dus ook lozing in de zomermaanden. De aanvraag ging vergezeld van een drietal onderzoeksrapporten van de vakgroep Aquatische Microbiologie van de UvA. Het in opdracht van de aanvrager uitgevoerde onderzoek bevatte twee aanzienlijke leemtes.

Allereerst richtte het zich niet zozeer op de feitelijke situatie met de al begin jaren negentig aangelegde beluchtungsstrengen nabij de bodem, maar besteedde nadrukkelijk veel aandacht aan een toekomstige situatie met een ondiepere ligging van deze 'bellenbanen'. Deze hogere ligging moest immers zorg gaan dragen voor het bewaren van voldoende koud water onderin de plas en

daarmee voor het beoogde rendement van het project. De beluchting dient er toe de blauwalg te 'pesten' en tevens de verschillende waterlagen te mengen, zodat de zomerse temperatuurstijgingen van het oppervlaktewater gematigd worden.

De tweede leemte was het ontbreken van een verspreidingsmodel voor de lokaal geloosde warmte over het meer. Hierop werd door de onderzoekers ook regelmatig gewezen in hun rapportages met de aanbeveling om de waterstromingen in het meer mee te nemen.

De vergunning in het kader van de Wet Verontreiniging Oppervlaktewater (WVO) werd door Rijnland in december 2005 verleend na onder andere een voorlichtingsavond in hotel Mercure voor alle geïnteresseerden en de hierop volgende zienswijzeprocedure. In deze eerste vergunning schreef Rijnland onder andere voor dat de opwarming op de rand van het meest nabij de lozing gelegen deel van de oeverzone de halve graad niet mocht overschrijden. Februari 2007 werd in beroep de vergunning nietig verklaard door de Raad van State wegens onvoldoende onderzoek naar de mate van verspreiding van de warmte over het meer en dus over de oeverzones. Ondanks het lopende beroep werd de uitvoering van het project niet stilgelegd.

Tweede vergunning

In april 2006 stelde het Algemeen Bestuur van Rijnland haar toekomstig beleid vast aangaande Diepe Putten, waartoe ook de Nieuwe Meer wordt gerekend. Het baseerde zich daarbij op vanuit Brussel opgelegde richtlijnen ten aanzien van waterkwaliteit en zwemfunctie. Het uitgestippelde beleid stelt in de samenvatting en de tekst over koelwaterlozingen letterlijk het volgende: 'Uitgangspunt is het tegengaan van onnatuurlijke tem-

De oeverzone is op tal van plaatsen ondiep, vol met luwe plekken door voorzetoevers, half-vergane palenrijen en dergelijke. Deze ecologisch waardevolle plekken zijn het meest kwetsbaar voor opwarming, plotselinge temperatuurswisselingen en mogelijke blauwalg. *foto: Hans Bootsma*

peratuursverhogingen in de ecologisch actieve oeverzone'. Een duidelijk standpunt, maar de uitvoering bleek naderhand weerbarstiger.

Mei 2007 verleende het waterschap de tweede WVO-vergunning waarbij de toegestane opwarming werd opgetrokken tot maximaal een halve graad, nu uitgemiddeld over de gehele oeverzone van het meer. Rijnland zette daarmee haar beleidsuitgangspunt opzij. Deze maximale opwarming bleek de uitkomst van berekeningen met een verspreidingsmodel voor waterstroming en warmte door het toenmalige Waterloopkundig Instituut te Delft op basis van de aangevraagde en conform vergunde warmtelozing. Als warm water wordt geloosd op een (nagenoeg) afgesloten meer blijft dit niet mooi in de buurt van het lozingspunt maar verspreidt zich veelal binnen een dag over het gehele meer, voor-namelijk via windinvloeden.

Feitelijk zou Rijnland dus op grond van zijn beleidsuitgangspunt en de uitkomsten over de opwarming van De Nieuwe Meer geen WVO-vergunning hebben mogen afgeven in mei 2007. Reden genoeg voor de watersportvereniging de IJssloot om beroep aan te teke-

nen bij de Raad van State. Het beroep concentreerde zich op de vergunde opwarming, op de mogelijke onderschatting ervan en op de verhoogde kans op problemen met de blauwalg.

Ook deze beroepsprocedure nam weer veel tijd in beslag, waarbij de ook bij de eerste vergunning betrokken Stichting Advisering Bestuursrechtspraak (StAB) door de Raad van State werd ingeschakeld voor de technisch inhoudelijke kant van de zaak. Aan een oordeel over de vergunning is de Raad van State niet toegekomen aangezien per januari 2008 het zogenaamde Activiteitenbesluit van kracht was geworden dat een andere beroepsprocedure voorschrijft, namelijk eerst via het waterschap en dan eventueel de Raad van State. Bij uitspraak van de Raad van State op 18 juni 2008 verviel domweg de afgegeven vergunning.

Derde vergunning ofwel het besluit

Binnen een week na de uitspraak diende NUON een nieuwe, met tien procent verhoogde lozingsaanvraag in bij Rijnland zonder nadere onderbouwing van de effecten op het meer. Hierop gaf Rijnland eind juli 2008 een

Definitieve Beschikking af, welke weer een verdere verruiming bleek te zijn ten opzichte van de voorgaande vergunning met, mild gezegd, een toelichting die aan alle kanten bleek te rammelen. Inmiddels waren vele belanghebbenden bij het meer opgeschrikt door de terugkeer van de algenproblemen vanaf 2006. De mening overheerste dat dit zo niet verder kon gaan. Het resulteerde in pittige bijeenkomsten met Rijnland over de werking en het opstarten van de beluchting enerzijds, en in beroepschriften van een achttal belanghebbende verenigingen en van ook nog twee stadsdelen tegen de Beschikking anderzijds.

Het beroepschrift bevatte dezelfde bezwaren als die ten aanzien van de vervallen vergunning, plus het bezwaar tegen de lozingsverhoging en het cijfermatig ontbreken van het extra opwarmingseffect ervan. De eerste stap van het waterschap was het aantal belanghebbenden in de procedure reduceren. Alleen de verenigingen De Oeverlanden Blijven! en de Woonschepen Zuid werden door Rijnlands Dagelijks Bestuur ontvankelijk verklaard na advies van haar bezwarencommissie. Zoals al in de eerdere artikelen in *Oever* te lezen valt, presteerde men het zelfs om De IJssloot te schrappen als belanghebbende ondanks het tegengestelde oordeel van de Raad van State in de voorgaande procedure

Het vervolg na maart 2009

Aan het slot van hun eerdere bijdragen waren Tello Neckheim en Hans Bootsma redelijk optimistisch over de uitkomst van de beroepsprocedure bij het waterschap en de verdere gang van zaken rond de bellenbaan. Wat het laatste onderwerp betreft heeft Rijnland wel zijn huiswerk gedaan met de revisie van het compressorsysteem. In 2009 en 2010 zijn geen storingen gemeld met de installatie. Tevens heeft men de installatie onder grote druk van de betrokkenen in beide jaren rond 1 april opgestart, maar een definitieve afspraak hierover ligt er nog steeds niet, ondanks steekhoudende argumenten van kenners van het meer met al hun ervaringskennis om geen afwachtende houding aan te nemen met de opstart. Hierin werden zij gesterkt door recente ervaringen, nog in 2009, waarin ondanks de vroege start en de storingsvrije werking van de bellenbaan de blauwalg toch weer opdook en tijdelijk het zwemplezier bedierf.

Tijdens de afgelopen zomer zijn op dit gebied geen problemen gemeld. Het meer lijkt daarmee te balanceren op de grens van net geen en juist weer wel algenproblemen, mede onder invloed van de veranderende klimatologische condities en de warmtelozing. Verder

Vorig jaar november bereikte ons het afschuwelijke bericht dat Ton Best overleden was. Ton was een belangrijke steunpilaar tijdens het voeren van alle procedures rond de opwarming van de Nieuwe Meer namens watersportvereniging 'De IJssloot'. Hij was onvermoeibaar in het naspeuren van allerlei benodigde gegevens en het bezoeken van vergaderingen, zittingen en dergelijke. In hem verliezen we een actief en sociaal voelend mens, en we zullen hem voor de verdere procedures zeer missen. Ton werd 59 jaar.

overleg met Rijnland tijdens het komende winterseizoen zou duidelijkheid moeten geven over een definitieve strategiekeuze voor komende jaren. Een keuze kan zijn het beperkt monitoren van de ontwikkeling van blauwalgconcentraties en de installatie op te starten wanneer er een zekere concentratie wordt bereikt. Maar men kan ook simpelweg de keuze maken om te starten wanneer het meer een begin van stratificatie (dus het ontstaan van temperatuurverschillen tussen de lagen op verschillende dieptes) vertoont aan de hand van beschikbare continue temperatuurprofielmetingen, centraal in het diepste gedeelte van het meer. De laatste strategie verzekert altijd de maximale aanpak tegen het algenprobleem en vermijdt de ecologisch zeer ongewenste, maar onvermijdelijke afkoelingschok in het meer en vooral de oeverzones wanneer de stratificatie zich in de loop van april, begin mei in toenemende mate (vele graden verschil) heeft kunnen opbouwen alvorens men besluit te gaan mengen.

Juridische verwickelingen

Waar zijn we inmiddels beland in het beroep tegen de Beschikking? In vervolg op de hoorzitting bij het waterschap van maart 2009 kwam half augustus de beslissing van Rijnland op het bezwaar. Overigens had vreemd genoeg ook NUON bezwaar ingediend aangezien het, anders dan eerst aangevraagd, meer vrijheid wenste bij de verdeling van de toegestane warmtelozing.

Kortgezegd, Rijnland gaf nauwelijks krimp en zelfs het advies van haar bezwarencommissie om de verhoging terug te schroeven werd niet overgenomen. Op sterke aandrang van de verenigingen was inmiddels uit nieuwe berekeningen van Deltares gebleken dat ondanks de verhoogde warmtevracht de berekende maximale opwarming van het meer vreemd genoeg aanzienlijk was

teruggelopen. Oorzaak hiervan bleek een ingrijpende, maar omstreden verandering in het model, volgens welke de geloosde warmte sneller zou worden afgevoerd naar de atmosfeer dan eerder berekend. Dus werd dit weer een extra punt van bezwaar bij een eventuele vervolgproucedure.

Die kwam er met een proforma beroep begin september 2009 bij de Raad van State. Met milieuadvocate Anna Jonkhoff weer aan boord werd het beroep begin december uitgebreid aangevuld. Onderwijl was ook een procedure opgestart in het kader van de Wet Openbaarheid Bestuur tegen Rijnland om benodigde informatie. Alles leek onder controle tot de griffie van de Raad van State in februari plotseling liet weten dat de griffierechten in oktober een week te laat betaald waren. Na een eerste reactie van onze kant bleef men onvermurwbaar, met uitsluiting tot gevolg. Onderling beraad over openstaand beroep tegen de beslissing leverde onder andere het argument op dat in de gehele Raad van State-procedure tot dan toe nooit *beide* belanghebbende verenigingen waren aangeschreven. Daarmee zou tenminste één partij niet volledig geïnformeerd zijn over de eis van tijdige betaling van griffierechten en dus niet in de

gelegenheid zijn gesteld om er tijdig aan te voldoen. Daar ging de beroepsrechter in mee en besliste medio mei weer tot toelating in de beroepsprocedure. Grote opluchting. Saillant detail is dat de Raad van State kort erna besloot om bij te late betaling van griffierechten in het vervolg eerst nog een rappel te sturen.

Stand van zaken

Onderwijl is het in de procedure een komen en gaan van stukken tussen partijen. Ook NUON is in beroep gegaan bij de Raad van State, en daarmee lopen er nu feitelijk twee procedures tegen de Beschikking van Rijnland, waarin alle drie partijen zich hebben gevoegd in juridische termen. Vanaf begin oktober liggen alle stukken voor inhoudelijke advisering bij de al eerder genoemde StAB. Deze zal aan deze zaak een flinke kluit hebben en naar verwachting haar advies uitbrengen in de loop van oktober. Vervolgens krijgen alle partijen nog de mogelijkheid hierop te reageren. Daarna tenslotte zal de Raad van State overgaan tot het op de rol zetten van de zittingen voor behandeling van de twee beroepen. Maar dan zitten we naar alle waarschijnlijkheid al in de eerste maanden van 2011.

Han Stricker

Boeken

Ria Beerlage

Hanneke Videler is een erfgenaam van de vroege jagers en verzamelaars, die ook volop de natuur benutten voor hun maaltijden. Allemaal gratis en dicht bij huis. In *Eetbare natuur* legt ze niet alleen uit waar en hoe je aan de ingrediënten komt, maar ook hoe je er heerlijke maaltijden mee componeert. Ganzen schadelijk? Ze smaken heerlijk. Paling giftig? Dan eet je toch muskusrat (waterkonijn genoemd door de Vlamingen), of rivierkreeft en wolhandkrab. Maar de vegetariërs komen ook volop aan hun trekken: er bestaan zo'n 80.000 eetbare planten. Videler maakte een overzicht van planten en dieren, hun officiële Latijnse namen en hun Franse, Duitse en Engelse equivalenten.

Eetbare natuur, Hanneke Videler. Uitgeverij Atlas, 240 pp. € 19,90. ISBN 978 90 450 1666 5.

In *Groene herfst, een halve eeuw milieu* schrijft Egbert Tellegen over het gebruik van het begrip milieu, zoals dat de laatste halve eeuw wordt gebezigd. Hij behandelt veranderingen in het denken over milieuvraagstukken. Over zowel de vooruitgang die is geboekt, bijvoorbeeld minder zure regen, als de achteruitgang van natuur en milieu door menselijke activiteiten. Hij heeft een aantal mensen geïnterviewd die in de jaren zestig van de vorige eeuw actief waren op milieugebied. Hij concludeert dat we beter afscheid kunnen nemen van de huidige kapitalistische economie, indien we de kwaliteit van de natuur willen behouden. Egbert Tellegen is behalve prominent lid van "De Oeverlanden Blijven!", docent sociologie en milieu aan de Universiteit van Utrecht. In Vrij Nederland van 9 oktober j.l. stond een interview met de schrijver. *Groene herfst, een halve eeuw milieu*, Egbert Tellegen. Uitgeverij

Amsterdam University Press, 356 pp. € 34,95. ISBN 978 90 8964 270 7. Meer info op www.aup.nl.

De aanleg van het **Jaagpad**, kort na 1810, was een logisch vervolg op de vervanging van de overtoom door een schutsluis, in 1809. Intensiever verkeer met grotere schepen vroeg om hulpkracht van een paard of van één of meer mensen, om tegen de overheersende zuidwestenwind het Haarlemmermeer te bereiken vanwaar het verder ging naar plaatsen als Leiden, Gouda en Rotterdam. Geringe diepte maakte het laveren lastig. Het paste in het beleid van de Franse bezetter, in casu Lodewijk Napoleon, om de verkeersmogelijkheden te verbeteren. Rond Huis te Vraag bleef een knelpunt omdat de schepen hiervoor van de lijn af moesten.

Het Jaagpad liep hier dan ook niet pal langs het water, vandaar dat later, rond 1850, aan het begin van het pad kleine huisjes konden verschijnen, die in de jaren zestig pas afgebroken werden, zie rechtsmidden. Op de hoek was café Huis te Vraag. Daarvoor liep er natuurlijk al de kade rond de Sloterbuitenpolder of Riekerpolder, stammend uit 1636. Deze liep ter hoogte van Huis te Vraag op enige afstand van de Schinkel waardoor hier boezemlandjes lagen. Omdat zich hier bedrijvigheid ontwikkeld had, was het nodig vier bruggetjes te bouwen. Op andere plekken werd het Sloter Jaagpad wel op een meer naar buiten gelegen kade aangelegd zodat hier de boezemlandjes in de polder kwamen te liggen.

Gaandeweg werd het steeds meer gewaardeerd als wandelpad, heel geschikt voor een dagje uit. Het was een wijs veenweidegebied, met slechts weinig bewoning, en met een veel grotere bloemenpracht dan men tegenwoordig van dit soort plekken gewend is. Warmgele dotterbloemen tierden welig voor zover het oog reikte. Dit landschap is te zien op de tekening van Van der Velde, rechtsboven. Ook nu zeldzame planten als moeraslathyrus en moeraswolfsmelk kon men tegenkomen. Hier voelde vooral ook Jac. P. Thijsse zich in zijn element, en hij pleitte voor behoud van een groene oeverrand van de Nieuwe Meer. Hij wilde vooral wijdse vergezichten behouden. In zijn tijd was al het nodige landschapsschoon verloren gegaan, en er waren nieuwe bedreigingen op til. Anderen wilden weer desnoods een deel bebossen.

De opmars van de stad hield natuurlijk niet stil, en zoals Thijsse het wilde, zou het niet blijven. Maar wel lukte het de auto te weren, en zelfs een industrieterrein te voorkomen waar het plan-Berlage nog in voorzag. Er kwamen voorstellen tot verbetering van het Jaagpad, ondermeer vanwege het toenemende fietsverkeer waardoor het pad te smal werd.

Maar ondanks de aanleg van sportvelden en een volkstuintcomplex rond 1927 loopt er nog steeds slechts een voet- en fietspad langs De Nieuwe Meer, zoals dat eigenlijk in de jaren dertig tot stand kwam. En nog steeds kunnen we, dankzij het feit dat er toen ook al mensen waren die zich er sterk voor maakten, genieten van de mooie toegang tot de Oeverlanden vanaf de Schinkelsluis. Vroeger liep het Jaagpad door tot aan de Haarlemmermeeringvaart, maar werd in de jaren vijftig met een derde ingekort door de vergroting van de Nieuwe Meer. Hier stond tot 1952 ook het huisje waar de kunstschilder M. G. van der Vliet nog enige tijd met zijn vrouw heeft gewoond; hij vervaardigde ook deze tekening, zie rechts (zie ook jubileumnummer *Oever* 58).

Tegelijkertijd verdwenen de voetbalvelden langs de Nieuwe Meer. Hierop werden de bovenlaag van veen, klei en zand gestort van het gedeelte waar de zandwinning plaatsvond. Vandaar dat dit gedeelte hoger ligt dan bijvoorbeeld de volkstuinten van Ons Buiten. En hierop ontstond nu spontaan een wilgenbos, het zogenaamde Jaagpadbos, dat rond 1988 bij het beheer van de Oeverlanden getrokken werd.

Hans Bootsma (m.m.v. Henk Smit en Nico Jansen)

Kort na de aanleg. (Maria de Clerq, 1818)

Café Opoe, 1931.

Opgestookte banken, 1945.